

7. Адаптация к профессиональной деятельности / А.Ж. Юревиц [и др.] Под ред. В.И. Медведева. – СПб., 1993. – 165 с.

Казанчан А.А.

**ПРОБЛЕМА АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ ПЕРВОГО КУРСА К ОБУЧЕНИЮ
В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ**

В статье рассмотрена проблема адаптации студентов первого курса в вузе, описаны четыре аспекта адаптации (профессиональная, социальная, психологическая и дидактическая). Автором проведено исследование по выявлению затруднений различного характера, с которыми сталкиваются студенты первого курса Херсонского государственного университета на экономико-правовом факультете в адаптационный период, представлен анализ полученных материалов.

Ключевые слова: адаптация, профессиональная адаптация, социальная адаптация, психологическая адаптация, дидактическая адаптация, затруднение.

Kazanchan A.A.

THE QUESTION OF ADAPTATION OF FIRST YEAR STUDENTS AT THE UNIVERSITY

In this article the problem of adaptation of first year students at the university, described the four aspects of adaptation (professional, social, psychological and didactic). The author of a study to identify the different nature of the difficulties faced by first-year students TSPU after L.N. Tolstoy and several Belarusian universities in the adaptation period, an analysis of the submissions received.

Key words: adaptation, professional adaptation, social adaptation, psychological adaptation, didactic adaptation difficulty.

УДК 373.6:37.018.32

Наточій А.М.

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ
ВИХОВАНЦІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ УКРАЇНИ**

У статті розглядаються питання специфіки профорієнтаційної роботи в умовах загальноосвітньої школи-інтернату.

Ключові слова: школа-інтернат, праця, трудове виховання, професійна орієнтація, профільна освіта, самовизначення.

Невід'ємною складовою різнобічного гармонійного розвитку людини виступає трудове виховання. В умовах ринкової економіки, коли від людини вимагається надійна, якісна і відповідальна праця, трудове виховання учнів загальноосвітніх закладів набуває особливого значення. Складовою частиною трудового виховання є професійна орієнтація учнів – обґрунтована система допомоги (соціально-економічної, психолого-педагогічної, медико-біологічної, виробничо-технічної) учням у виборі професії відповідно до здібностей, нахилів і ринку праці. Світ професій досить рухливий. Одні професії відходять у минуле, інші – з'являються. Тому учні потребують різносторонньої інформації про професії, кваліфікованої поради на етапі вибору життєвого шляху, підтримки й допомоги на початку професійного становлення.

Особливо актуальною ця проблема постала перед вихованцями загальноосвітніх шкіл-інтернатів України. До цих закладів виховання, у першу чергу, зараховуються сироти, діти, які залишилися без батьківської опіки, а також діти з неповних, проблемних та матеріально незабезпечених сімей. До влаштування в загальноосвітню школу-інтернат ці діти здебільшого не мали належних умов життя й розвитку, часом опинялися поза школою, нерідко займалися бродяжництвом, жебрацтвом, скоювали правопорушення. Частина з них

наділена важкою спадковістю. Через зазначені обставини ці діти одержували звужену або й викривлену інформацію про себе й про інших людей, про навколишній світ, у них сформувалися нестійкі або деформовані моральні переконання, а потреби й ціннісні орієнтації зводилися переважно до матеріальних речей та примітивних розваг. Частина вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів попала в нікотинову залежність, прилучилася до алкоголю, а то й наркотиків. Вони надмірно заглиблені у свій внутрішній світ і схильні до самовиправдання.

Зважаючи на зазначене вище, *метою статті* є акцентування уваги на соціально-психологічних проблемах трудового виховання і професійної орієнтації вихованців підліткового віку та старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів із розкриттям можливих умов щодо їх розв'язання.

Загальновідомо, що праця є джерелом і важливою передумовою фізичного та соціально-психічного розвитку особистості. Упродовж усієї історії людства праця була засобом формування у кожної особистості найкращих якостей. Трудова складова в українському вихованні з давніх-давен виступала як досить суттєва психологічна, педагогічна і соціальна тенденція. Наш народ завжди вважав працю, трудову діяльність першоосновою буття людини, нації. Уже Володимир Мономах у своєму “Повчанні дітям” писав: “Старших шануй як батька, а молодших, як братів. У домі своєму не лінуйтеся, але за всім доглядайте...” [4, с. 80]. Український філософ і поет Г. Сковорода вбачав щастя людини тільки в “спорідненій праці”. “Щастя полягає, – писав Г. Сковорода, – тільки в спорідненій праці на користь суспільству...” [5, с. 418]. К. Ушинський, глибоко занурюючись у психологічні засади виховання, писав: “Праця, як ми її розуміємо, є така вільна і погоджена з християнською моральністю діяльність людини, на яку вона наважується з безумовної необхідності для досягнення тієї чи іншої істинно людської мети в житті” [8, с. 107]. Тому, продовжує думку К. Ушинський, – “саме виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці життя” [8, с. 113]. Досить цікавим є міркування К. Ушинського про вирішальне значення праці у розвитку суспільства: “Якби люди винайшли філософський камінь, то біда була б ще не велика: золото перестало б бути монетою. А якби вони знайшли казковий мішок, з якого вискакує те, чого душа забажає, або винайшли машину, яка цілком заміняє всяку працю людини..., то сам розвиток людства зупинився б: розпуста і дикість заволоділи б суспільством, саме суспільство розпалося б...: із знищенням необхідності особистої праці історія повинна припинитися [8, с. 106].

Сьогодні ми можемо констатувати, що нехтування закономірностями необхідності виховання дітей у праці призводить до певної деградації загальнолюдської ідеї трудового виховання і викликає фізичне й моральне ослаблення членів суспільства.

Важливе значення праці в житті людини відводив А. Макаренко. Він уважав працю генеруючим засобом соціального становлення особистості: “Правильне виховання неможливо собі уявити як виховання нетрудове” [3, с. 387].

На новому етапі суспільного розвитку В. Сухомлинський, підтримуючи народні традиції в царині виховання, вбачав у праці невичерпне джерело виховання всебічно розвиненої особистості. “Виховну місію школи, – писав В. Сухомлинський, – ми вбачаємо в тому, щоб праця увійшла в духовне життя особистості, в життя колективу, щоб захоплення працею уже в роки отрочтва і ранньої юності стало однією з найважливіших якостей людини” [5].

Наші дослідження проблем трудового виховання учнів і професійної орієнтації випускників 9-х і 11-х класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів дозволили виділити такі специфічні особливості виховної роботи: 1) школа-інтернат – це закритий (напівзакритий) заклад, в якому життя і побут вихованців, поведінка, спілкування, вся діяльність від підйому й до відбою чітко регламентуються й контролюються. Це вважається однією з педагогічних переваг цих закладів, бо дає змогу педагогічному колективу створити систему навчально-виховної роботи та забезпечити єдність педагогічного процесу і впливу на вихованців як в урочний, так і в позаурочний час. Але надмірна регламентація, постійне керівництво,

тотальний контроль можуть привести і часто приводять до того, що відповідальність за дотримання певного порядку, за виконання численних і різноманітних обов'язків, зрештою, взагалі відчуття відповідальності як моральної категорії немов переноситься, перекладається на вчителів, вихователів, інших працівників. Тим самим обов'язки учнів розмиваються, нівелюються, рівень особистої відповідальності знижується, процес дозрівання особистості гальмується; 2) держава в межах своїх можливостей забезпечує ці заклади виховання всім необхідним, а сироти й діти, що залишилися без батьківської опіки, перебувають на повному державному утриманні. Однак, повсякденна турбота держави, прагнення педагогічного колективу створити необхідні умови життєдіяльності вихованцям часто-густо залишаються не поміченими, бо стосуються таких звичних речей, як затишне приміщення, чиста постіль, тепло і світло, хліб, підручники, зошити, навчальне приладдя, одяг, взуття, і сприймається як щось звичайне і неодмінне. Все це таїть в собі небезпеку формування у вихованців споживацьких настроїв і психології утриманців; 3) у більшості загальноосвітніх шкіл-інтернатів значна увага приділяється урочній діяльності вихованців, за рахунок послаблення виховних аспектів. Навчальний процес проходить складно. Навчальні програми для вихованців є майже недосяжними. Ось чому і друга половина дня часто присвячена підготовці до уроків; 4) центральною особою позаурочної розвивальної, виховної і освітньої діяльності з вихованцями виступає вихователь. Як не прикро, але доводиться констатувати, що значна кількість вихователів належної роботи з дітьми не проводять. Численні спостереження свідчать, що здебільшого вихователі майже всю свою діяльність зводять до організації побуту дітей і контролю за дотриманням режимних моментів (своєчасний підйом, харчування, відвідування уроків, своєчасна явка на самопідготовку, відбій), а решту свого часу витрачають на нагляд за дітьми. Чимало вихователів не мають чітких орієнтирів щодо розвитку, виховання й освіти своїх вихованців, не бачать головних цілей позаурочної діяльності, а якщо загалом і розуміють завдання школи, то не можуть трансформувати їх щодо конкретної школи, конкретних учнів, а тому неспроможні чітко визначити її зміст, дібрати відповідні форми. Дається взнаки й методична невправність вихователів при проведенні виховних заходів. У більшості випадків ці заходи відзначаються невиразним змістом, бідним оформленням, нечіткою структурою, низькою активністю учнів. Вихователі глибоко не вивчають і не знають психофізіологічні, пізнавальні, моральні й інші особливості своїх вихованців. Щодо трудового виховання учнів, то воно здебільшого зводиться до примітивної організації самообслуговування. Не приділяють належної уваги вихователі профорієнтаційній роботі. Це пояснюється, зокрема, тим, що майже 90% опитаних нами вихователів не знають про зміст і методи профорієнтації. Зокрема, майже ніхто з опитаних нами не зміг відповісти на запитання про класифікацію професій за характером об'єкта праці, про психофізіологічні вимоги до кожного типу професій, про структуру власне профорієнтації, її етапи й їх зміст. А якщо якісь профорієнтаційні заходи у школах-інтернатах і проводять, то вони носять епізодичний, безсистемний характер.

Отже, при організації трудового виховання і профорієнтаційної роботи з вихованцями загальноосвітніх шкіл-інтернатів необхідно враховувати: специфічність складу вихованців; ізолюваність від зовнішнього предметного і інформаційного середовища; регламентованість і контрольованість життя, побуту, поведінки, спілкування, діяльності вихованців; виховний потенціал педагогічних працівників; створення комфортних умов життєдіяльності суб'єктам педагогічного процесу.

Ураховуючи, що для більшості вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів саме школа є провідним середовищем у справі професійної орієнтації, підготовці їх до реального життя в нових соціально-економічних умовах, нами була проведена дослідно-пошукова робота по створенню системи професійного визначення та самовизначення учнів відповідних закладів виховання.

Дослідно-пошукова робота проводилася у Миколаївській загальноосвітній I-III ступенів школі-інтернаті № 5 для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування,

та Херсонській загальноосвітній I-III ступенів школі-інтернаті імені Т.Г. Шевченка для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, протягом 2009-2011 рр.

Теоретико-методологічну основу дослідно-пошукової роботи складають філософські, соціологічні та психологічні дослідження К. Альбуханової-Славської, Ю. Алферова, С. Батишева, Л. Буєвої, Ф. Іваненка, Є. Климова, Я. Коломинського, Г. Костюка, Б. Ломова, В. Моляко, В. Мясичева, В. Полякова, Д. Узнадзе, В. Чебишевої та інших, в основі яких – фундаментальні положення психології особистості та психології діяльності.

Розкриття ролі трудового навчання і виховання у підготовці учнів загальноосвітньої школи до професійного самовизначення знаходимо у працях П. Атутова, В. Васильєва, В. Мадзігона, Д. Тхоржевського, Г. Терещука, М. Тименка, Г. Шевченка.

Загальні проблеми профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю, питання професійного самовизначення відображено в працях І. Калугіна, Є. Климова, Є. Костяшкіна, Є. Павлютенкова, В. Симоненка, М. Тименка, Б. Федоришина, М. Янцури.

Дослідження з питань професійного самовизначення учнів у процесі вивчення основ наук представлені у роботах В. Монахова, В. Барко, А. Неймарка, О. Сафонова, Н. Буринської, А. Волкова, М. Гельфанда. Формування готовності до конкретних видів професійної діяльності розглядається в дослідженнях В. Бондаря, О. Губенка, М. Матяш, Г. Метельського, Н. Ничкало, С. Осадчого, О. Осипова, А. Соколової, Н. Шевченко і інших.

Матеріали цих досліджень стали теоретико-методичними засадами системи професійного визначення та самовизначення вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Базовими у нашій системі виступили поняття: професійна орієнтація та професійне самовизначення. Під професійною орієнтацією розуміємо “комплекс психолого-педагогічних і медичних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу працевлаштування молоді згідно з бажаннями, нахилами і сформованими здібностями та з урахуванням потреби в спеціалістах народного господарства й суспільства в цілому” [1, с. 274]. А “професійне самовизначення – процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої трудової діяльності і передбачає самооцінку людиною індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста” [1, с. 275].

На першому етапі (діагностичному) було встановлено реальний стан організації профорієнтаційної роботи з вихованцями 5-9 класів та старшокласниками.

На другому етапі (діяльнісно-збагачувальному) проведена роз'яснювально-пропагандистська робота серед педагогічних працівників і вихованців щодо мети і завдань профорієнтаційної діяльності, розкрито принципи, функції, структуру і методи проведення. Особлива увага була приділена психологічній готовності вихованців до праці. Важливим аспектом психологічної підготовки дітей до праці є формування у них почуття самовідповідальності, розуміння необхідності самим піклуватися про себе. Почуття самовідповідальності (О. Вишневський) сприяє розвитку в характері людини таких необхідних для життя і діяльності рис, як підприємливість, ініціативність, творчість. За думкою О. Мельника “для того, щоб учень зміг реалізувати себе в якості суб'єкта професійного самовизначення, потрібно створити умови повного емоційного включення його в профорієнтаційну діяльність, навчити аналізувати ситуацію й виділяти умови професійного вибору, активізувати процеси самопізнання і самооцінювання, розвивати потребу в самовдосконаленні; формувати вміння самостійно відшукувати та аналізувати необхідну професіографічну інформацію, розвивати навички прийняття обґрунтованого рішення щодо побудови і реалізації професійної кар'єри тощо. Тобто виховувати в учнів ставлення до себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності” [7, с. 306].

Отже, важливо подолати низку об'єктивних і суб'єктивних протиріч: між недостатньою поінформованістю підростаючої людини про сучасний світ професій і педагогічною вимогою щодо свідомого вибору професії; між потребою підростаючої людини в ділових порадах у зв'язку з обміркуванням її майбутнього професійного шляху і відсутністю в її найближчому оточенні компетентних радників; між професійними планами вихованця і планами, що виношуються у відношенні до нього старшими, а також

однолітками; між професійними планами вихованця і його стійкими особистими якостями і інші. Для цього необхідно створити оптимальну базу для трудового виховання і профорієнтаційної роботи. Крім шкільних майстерень, бажано організувати діяльність різних гуртків, секцій, клубів.

На третьому етапі (діяльнісно-відтворювальний) організована педагогічна взаємодія суб'єктів педагогічного процесу у різних видах діяльності. Профорієнтаційна робота здійснюється за двома варіантами: перший – адаптаційний, – полягає у підборі професії для вихованця на підставі його наявних можливостей; другий – розвивальний, – передбачає готувати учня до самостійного вибору спеціальностей. Слід ураховувати, що з 2003 року старший ступінь загальноосвітньої школи піддається найістотнішим змістовим і структурним змінам – здійсненню переходу на профільне навчання. Згідно Концепції профільного навчання [2] у старшій школі передбачається диференційований підхід до навчання, умінь і навичок за обраним профілем професії, що передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів відповідно до їхнього професійного самовизначення на основі психолого-педагогічної діагностики. Профілізація передбачається за такими основними напрямками: суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний. Реалізація ідеї профільної освіти передбачає таку обов'язкову умову як допрофільна підготовка, яка здійснюється у 8-9 класах з метою професійної орієнтації учнів та сприяє у виборі ними напрямку профільного навчання у старшій школі.

У загальноосвітніх школах-інтернатах, де проводилася дослідно-пошукова робота з проблем трудового виховання і профорієнтації вихованців, створені необхідні умови для цього: так, у Миколаївській школі-інтернаті № 5 добре обладнані майстерні, працюють 30 гуртків, потужна спортивна база забезпечує реалізацію різних спортивних програм, з 2007 року у 10-11 класах уведено спортивний профіль. Школа-інтернат має своє підсобне господарство (25 га землі), до роботи на полях якого долучаються вихованці і педагогічні працівники. Всі випускники працевлаштовуються згідно їх інтересів і нахилів, індивідуальних можливостей, стану здоров'я. У Херсонській школі-інтернаті теж створені всі необхідні умови для реалізації основних завдань навчально-виховного процесу, зокрема, забезпечення освітньої підготовки учнів у єдності з профільним навчанням та поглибленим вивченням окремих дисциплін; інтеграцію дітей-сиріт у суспільство та формування здорового способу життя. Результатами профорієнтаційної роботи в школі-інтернаті є 100% працевлаштування випускників 9-х і 11-го класу. Із 14 учнів 11 класу 13 вступили до вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації. Таким чином, наша дослідно-пошукова робота засвідчила необхідність системного підходу в організації виховної роботи з вихованцями загальноосвітніх шкіл-інтернатів у плані допомоги їм обрати майбутню професію і реалізувати свої плани в житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К., 1997.
2. Концепція профільного навчання в старшій школі: Затв. рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 25.09.03 р. № 10/12-2 / [уклад.: Л. Березівська, Н. Бібик, М. Бурда та ін.]. // Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України. – 2003. – № 24.
3. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей // Твори: В 7 т. – Т. 4. – К.: Рад. шк., 1954.
4. Мономах Володимир. Повчання дітям / О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко. Історія української педагогіки. – К., 1999.
5. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів: У 2 т. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1973.
6. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори: В 5 т. – Т. 1. – К.: Рад. шк., 1976.
7. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. – Вип. 13, книга 2. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г., 2009.
8. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні // Вибрані педагогічні твори: В 2 т. – Т. 1. – К.: Рад. шк., 1983.

Наточий А.Н.

**СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ОРИЕНТАЦИИ ВОСПИТАННИКОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ-ИНТЕРНАТОВ
УКРАИНЫ**

В статье рассматриваются вопросы специфики профориентационной работы в условиях общеобразовательной школы-интерната.

Ключевые слова: школа-интернат, труд, трудовое воспитание, профессиональная ориентация, профильное обучение, самоопределение.

Natochiy A.M.

**SOCIALLY-PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF PUPILS
OF GENERAL EDUCATIONAL BOARDING SCHOOLS OF UKRAINE**

In article specificity questions of professional orientation works in the conditions of a general educational boarding school are considered.

Key words: a boarding school, labor, labor education, professional orientation, profile training, self-determination.

УДК 37.017.93

Поліщук І.Є., Галіченко М.В.

**РЕЛІГІЙНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА ХЕРСОНЩИНІ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 2011 РОКУ)**

Стаття висвітлює результати соціологічного дослідження, проведеного викладачами кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Херсонського державного університету, яке було спрямоване на вивчення релігійних орієнтацій студентської молоді Херсонщини.

Ключові слова: молодь, релігійні орієнтації, толерантність.

Дослідження релігійності окремих верств суспільства, зокрема молоді, є досить актуальним у сучасній соціології релігії. В Європі вивчення релігійних орієнтацій молоді розпочалось з 1980-х років. Поступово цей процес охопив інші регіони світу, він сприяв появі Програми світових цінностей (World Values Program), що охоплює вже весь світ [5, с. 18]. Однак на сьогодні дослідження такого спрямування ще не отримали в Україні належного статусу. Потреба у підвищенні рівня української духовної культури викликає необхідність ґрунтовного вивчення проблеми релігійної свідомості. Зазначимо, що дослідженню проблем релігійності сучасної української молоді присвячені праці таких науковців, як Н. Гаврілова, Н. Дудар, В. Єленський, О. Кисельов та ін. [1–5].

Поряд із загальнонаціональними мають бути проведені регіональні соціологічні дослідження релігійних орієнтацій молоді, оскільки впродовж тривалого періоду своєї історії Україна була розподілена між різними державами та зазнавала різних релігійних впливів. У зв'язку з цими обставинами є сенс проаналізувати сучасний стан релігійних орієнтацій студентської молоді на прикладі Херсонського державного університету і в перспективі перейти до дослідження релігійної свідомості інших прошарків молодого покоління Херсонщини.

Особливістю Херсонщини є її досить пізнє заселення, коли в результаті російсько-турецьких воєн кінця XVIII – початку XIX століть відбулась масова колонізація. Швидке освоєння новоприєднаних земель потребувало створення на цій території сприятливих умов для переселенців. Однією з таких умов стала релігійна свобода, яка була забезпечена як щодо іновірців, так і щодо переслідуваних в інших регіонах Російської імперії старовірів. Це обумовило релігійну неоднорідність краю. Відсутність релігійної традиції на цих землях, а згодом атеїстична політика радянської влади сприяли тому, що в умовах релігійного